CUMALIKIZIK KÖYÜNDE KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM ALGISI

Perception of Cultural Heritage and Tourism in Cumalıkızık Village

Yrd. Doç. Dr. Turhan ÇETİN*

ÖZ

Bu araştırmada Cumalıkızık köyü halkının, kültürel miras, kültürel turizm ve turizme ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Cumalıkızık köyünde yaşayan 182 yöre sakini oluşturmaktadır. Kültürel turizm ülkelerin tanıtılmasında oldukça önemlidir. Çünkü kültürel turizme katılanlar eğim düzeyi yüksek, araştırmacı, sorgulayıcı, merak eden, yerel kültüre önem veren, öğrendiğini başkalarıyla paylaşan ve turizm değerlerini koruyan turist profiline sahiptir. Cumalıkızık köyünün turizm açısından sahip olduğu kültürel değerler yörenin UNESCO Dünya Miras Listesine önerilmesine yol açmıştır. Bu yörenin küreselleşmeden yararlanılarak uluslararası düzeyde tanıtılması önemlidir. Ancak bu sırada yerel kültürel değerler korunmalıdır. Aksi takdirde yerel kültürel değerlerde bozulmalar yaşanır. Yörede turistlerin konaklayabilecekleri iki tane butik otel iki tane de pansiyon bulunmaktadır. Ancak hafta sonları bu mekânlar kalacak yer talebini karşılamaktan çok uzaktır. Bu yüzden köyde yaşayanların yaklaşık üçte biri evlerinin bir bölümünü turistlere kiralamaktadır. Cumalıkızık köyünde Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras değerlerini korumak ve gelecek nesillere aktarmak için Cumalıkızık Etnografya Müzesi ve Sanat Evi kurulmuştur. Araştırmaya katılan yöre sakinlerinden kadın katılımcıların turizm ve turistler ile ilgili düşünceleri erkeklere göre daha olumludur. Cumalıkızık köyü sakinlerinin yaklaşık dörtte üçü turizm gelirlerinden yeterince pay alamadıklarını düşünmektedir.

Anahtar Kelimeler

Cumalıkızık köyü, kültürel turizm, kültürel miras, turizm algısı.

ABSTRACT

This study deals with the evaluation of the thoughts of Cumalıkızık village people related to the cultural heritage, cultural tourism and tourism alone. The study was carried out with the survey method. The sample of the study was constituted by 182 local inhabitants. The introduction of the country is of great importance in cultural tourism. Since the tourists which participate in cultural tourism have high education levels with inquisitory and curious character and give importance to the local culture, share the information they acquire with others and protect the touristic values. The cultural values of Cumalıkızık village resulted in the proposal that it should be included into UNESCO world heritage list. The international recognizance of the region with help of the globalization process is of great importance. However the protection of the cultural values is equally important. Otherwise the local cultural values may be distorted. There are two boutique hotels and two pensions in the region for the accommodation of the tourists. These are not adequate to meet the demand at weekends. One third of the inhabitants rent the part of their houses to the tourists. There was an ethnographic museum and Art house established in the village in order to protect and transfer the solid and abstract cultural values to the coming generations. The attitude of the women towards the tourists is much more positive then the men. Three quarters of the participants think that they could not get enough shares from the touristic income.

Key Words

Cumalıkızık village, cultural tourism, cultural heritage, perception of tourism.

1. GİRİŞ

Turizm genellikle sanayileşmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleştiğinden gelişmiş toplumların değerlerini, kültürlerini, davranış kalıplarını ve örgütsel yapılarını gelişmekte olan toplumlara yayarak evrensel boyuta taşımaktadır (Alaeddinoğlu 2007:2; Doğanay 2001:23; Şahin 2009:52). Aynı zamanda turistler ziyaret ettikleri ülkelerden de kültürel olarak etkilenmektedir.

Turizm, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörleri etkilemesi açısından çok boyutludur. Turist ile ev sahibi arasında bir etkileşim yaratır. Bu etki-

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, turhan@gazi.edu.tr

leşimin sağlıklı ve verimli geçmesi fiziki çevre ile yöre insanının sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan turizme aktif olarak katılmasıyla gerçekleşebilir (Alaeddinoğlu 2007:4; Avcıkurt 2007:85; Olalı 1981).

Bir yörenin turizm açısından çekici yerel kültürel değerlerini; resim, müzik, dans, endüstri, el sanatları, iş, tarım, eğitim, edebiyat, dil, bilim, yönetim, din, mutfak ve tarih özellikleri meydana getirmektedir. Bunlara yerleşmenin fizikî dokusu, mimari eserler ve yöre sakinlerini eklemek gerekir. Turizm kültürel çeşitliliğin ve özgünlüğün korunması için araçtır. Çünkü kültür turizmi, büyük oranda yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalıdır. Turizm hem yerel kalkınmayı hem de yerel halkın yaşam kalitesini artırır (Uslu ve Kiper 2006:306; Gürsoy vd 2001; Doğanay 1989:101; Tok 2005; McKercher and Cros 2002).

Kültürel Turizm ve Kültürel Miras

Dünya Turizm Örgütü, kültürel turizmi; eğitim, sanat, festival ve etkinliklere katılma, anıt ve sitleri ziyaret etme, doğa veya folkloru inceleme ve dini ziyaret gibi kültürel motivasyonlarla kişilerin hareket etmesi olarak tanımlamaktadır.

Kültürel turizmi diğer turizm türlerinden ayıran en önemli fark; öğrenme fonksiyonlu oluşudur. Kültür, insanların düşündüğü (tavır, inanç, fikir ve değerler), yaptığı (davranış ve yaşayış biçimleri) ve oluşturduğu (sanat eserleri, el sanatları, diğer kültürel ürünler) unsurları kapsar. Bu açıdan ele alınırsa, kültürel turizm sadece mekân ve anıtların ziyareti değil, ziyaret edilen alandaki yaşam tarzının öğrenilmesidir (Richard 2001: 7; Aliağaoğlu 2004:51).

Kültür ile coğrafyayı birleştiren kültürel coğrafya, kültür grupları ve toplumun mekânsal işleyişi bakımından ortaya çıkan mekânsal çeşitlilikleri coğrafi bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Dil, din, ekonomi, yönetim ve diğer kültürel olguların bir yerden diğerine değişme ya da aynı kalma yollarının tasvir ve analizi kültürel coğrafyanın inceleme konusudur (Arı 2005: 320). Kültürel peyzaj, kültürel coğrafya temalarının en somut olanıdır. Kültürel peyzaj kültür gruplarının yeryüzünde yaşarken yarattıkları görünür maddi peyzajdır. Yerleşilmiş her yer doğal peyzajdan dönüştürülmüş bir kültürel peyzaja sahiptir ve her peyzaj kendini yaratan kültürü yansıtır (Köse ve Arı 2005:57).

Kültürel turizm ile ilgili çalışmalarda, kültür turizmi, kültürel turizm, tarihi turizm, miras turizmi gibi kavramların kullanıldığı bilinmektedir (Doğaner 2003:3; Özdemir 2009:81). Hepsi birbirinin içinde olan bu kavramlar arasında sınır çizmek oldukça zordur. Doğal ve kültürel miras, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yerüstü, yeraltı veya su altındaki tüm taşınır taşınmaz varlıklar olarak tanımlanabilir (Doğaner 2001: 135; Demiray 1991; Ryan 1991; Oğuz 2007:7; Meydan ve Baykan 2007:32).

Tarihi, arkeolojik, kentsel ve doğal sitler, anıt, ören yeri, höyük, Tümülüs, külliye, cami, kilise gibi somut kültür kalıntıları kültürel mirası oluşturur (Doğaner 2003: 2; Gürpınar 2001). UNESCO da yukarıda sözü edilen varlıkları 1972 yılında *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi* ile somut kültürel miras olarak kabul etmiştir (UNESCO 1972). Turistlerin kültürel mirasa ilgileri sonucu gelişen kültürel turizm tarihsel yerlerin, müzelerin, kalıntıların, fuar ve festivallerin ziyaret edilmesi ile gelişmeye başlamıştır. Geçmiş medeniyetlere ilişkin kalıntılarla birlikte, yaşam biçimleri, gelenek, görenekler, festivaller, müzik ve eğlence türleri, el sanatları, ye-

mek türleri ve alışkanlıkları kültürel turizmin en önemli ürünleri arasında yer alır (Emekli 2006:53; Timothy and Boyd 2003;Yale 1991; Emekli 2003; Oğuz vd 2005; Arıkan 2008:4; Öter 2010:178; Çobanoğlu 1999:9; Şahin 2009:53; Özgüç 2003:82; Rogers 2002).

Halk kültürünün turizmin önemli bir parçası haline gelmesiyle halk kültürü ekseninde kültürün yeniden biçimlendirilmesi, küreselleşmesi ve toplumsal hayatın diğer alanlarında da uygulanmasının önü açılacaktır (Oğuz 2002:28). Bu bağlamda halk kültürü ve kültürel turizm araştırmalarının önemi kuşkusuz fazladır. Kültürel değerlerin araştırılmasında yerelden ulusala ulusaldan küresele kazandırma süreci temel ilke olmalıdır (Oğuz 2002:20).

Kültürel miras kısaca önceki nesillerin yarattıkları ve kuşaktan kuşağa aktardıkları maddi ve manevi kültür ürünleri olarak tanımlanır (Tahir 2007 Aktaran Şahin 2009:52) Miras turizmi kaynakları oldukça çeşitlidir. Ancak bilinçsiz uygulamalarla zaman içerisinde kayıplara uğramaktadır. Bu kayıpları önlemek kaynakların korunması ve sürdürülebilir olmasına bağlıdır (Oban 2008:611; Ekici 2004a:10; Kolaç 2009:21; Gürer 2003:32).

UNESCO tarafından 17 Ekim 2003'te kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi*, bir toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktarmak suretiyle günümüze kadar getirdiği somut olmayan kültürel mirasının korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarmasına katkı sağlayacak yol, yöntem ve imkânları olarak tanımlanmaktadır (Oğuz 2009b:8; Özdemir 2009:84; Oğuz 2009a:41). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme*'sine göre bir bölgenin sahip olduğu kültürel ve doğal miras değerlerinin korunması ve sürdürülebilir olması ilgili devletin önemli görevleri arasındadır (UNESCO 2009:283).

Toplumlarda çevre bilincinden doğan koruma isteği, sadece doğal kaynaklara değil kültürel varlıkları da kapsamalıdır. Nitekim bu konuda UNESCO 2005 yılında küreselleşmenin doğurduğu kaygıları ortadan kaldırmak amacıyla *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*'ni kabul etmiştir (Oğuz 2009a:94). Kültürel koruma, toplumların tarihte kat ettikleri yolun birer kanıtı olan varlıkları bir sonraki kuşaklara aktarabilme güdüsüyle oluşan önlemci davranıştır. Çünkü bu varlıklar tüm insanlığa miras kalmıştır (Bektaş 2001: 9).

Turizmin kültür üzerinde olumlu etkileri arasında turistik yörenin sahip olduğu kültürel değerlerin korunması, yerel sanatın korunması ve geliştirilmesi, yerel mimarinin canlandırılması sayılabilirken, olumsuz etkileri arasında ise, yerel yaşam biçimlerindeki bozulmalar, kültürün maddi bir araç olarak görülmesi ve görüntü kirliliği sayılabilir. Ayrıca turizmin olumsuz etkilerine değerlerin, geleneklerin, yerel dilin, sanatın ve aile yapısının değişmesi eklenebilir (Özgüç 2003:180; Kozak vd 2006b: 92; Oğuz vd 2005; Doğan 2004:106).

Günümüzde orta yaş ve üstü olan turistler kırsal, kültürel ve doğa turizmine daha çok önem vermektedirler. Bu turistler; eğitim ve ekonomik düzeyi yüksek, kültürlerarası etkileşime açıktır (Soykan 2003:2). Kültürel turizmi tercih eden nitelikli turistleri Türkiye'ye yönlendirmek turist sayısını ve turizm gelirlerini artıracaktır. Türkiye'nin kırsal alanlarındaki kültür özelliklerini kırsal turizm anlayışıyla turiste aktarmak, günümüzde kültürleri birbirine yakınlaştıracak ve yeni turist pazarları yaratacaktır (Soykan 2003:6; Özgüç 2003:161; Soykan 1999; Uslu ve Kiper 2006:305). Kırsal turizmde yabancı tu-

rist kaldığı süre içinde yerel toplumla, onun sosyal ve ekonomik yaşantısıyla iç içedir. Kurulan dostluk bağları, yaşanılan ilişkiler, her iki taraf için de unutulmaz olmaktadır. Kırsal turizmin ülke tanıtımındaki önemi ona aynı zamanda barış elçisi misyonunu da yüklemektedir (Kozak 2006a:40; Soykan 2003:9; Kozak vd 2006b:93; Jurowski 1997; Gürer 2003:52).

Cumalıkızık Köyü

Türkiye çok zengin bir kültürel ve tarihi mirasa sahiptir. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Türkiye'deki 7 tane kültürel, 2 tane doğal-kültürel varlık yer almaktadır. Ayrıca 2000 yılı geçici listede Türkiye'den 19 tane doğal ve kültürel değer de aday liste için önerilmiştir. Bunlar arasında Osmanlı geleneksel kırsal yerleşimini bugüne taşıyan Cumalıkızık köyünün Dünya Miras Listesi'ne önerilmesi, Türkiye'de kırsal kültürün zenginliğinin bir ifadesidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010). Bu mirasın yaşatılabilmesi örgütlü ve planlı turizm anlayışı ile mümkündür (Soykan 2003:7-8).

Cumalıkızık'ı, fizikî dokusu ve kültürel boyutuyla koruyarak gelecek kuşaklara aktarmak için *Cumalıkızık Koruma-Yaşatma Projesi* yürütülmektedir. Bu proje; belediye, valilik, sivil toplum örgütleri, üniversite, iş dünyası, gönüllüler ve köylüler tarafından başlatılmıştır (Bursa Yerel Gündem 21, 1999:109; Clare ve Var, 2002:302). Cumalıkızık'taki kadınlar köyü tanıtmak ve kalkındırmak için "Cumalıkızık Köyü Kadınları Eğitimi Dayanışma ve Kalkındırma Derneği"'ni kurmuştur. Bu bağlamda Belediye, Valilik, Mimarlar Odası ile *3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü Cumalıkızık Projesi* kapsamında kadınlar yöresel kıyafetleri ile turizm sektöründe çalışarak hem kadınların turizm sektöründe çalışma oranı artmış hem de yöresel kıyafetlerin tanıtılması sağlanmıştır. Benzer durum Beypazarı (Ankara) ilçe merkezinde de görülmektedir (Takano 2008:87; Çetin 2009). Bu bağlamda köyde *ev pansiyonculuğu*, *sosyal davranış eğitimleri* ile *İngilizce* kursu düzenlenmiştir.

Cumalıkızık Bursa'nın doğusunda, Uludağ'ın kuzey yamaçlarında, deniz seviyesinden 340 metre yükseklikte ve şehir merkezine 12 km uzaklıktadır.

Oğuz boylarından Kızık'lar tarafından kurulan yedi köyden biri olan Cumalıkızık'ın kuruluşu 1300 yıllarına dayanmaktadır. Köyün yakınlarında Bizans dönemine ait kilise kalıntısının bulunması, Bizans Döneminde yörede yerleşimin bulunduğunu gösterir (Yıldırım Belediyesi 2009:1).

Köyün 1935 yılında 1035 kişi olan nüfusu, 1985 yılında 3971'e yükselmiştir. 27.06.1987 tarihinde Bursa Büyükşehir, Yıldırım ilçesi merkez ilçe konumuna getirilmiş ve bu tarihe kadar köy olan Cumalıkızık, Yıldırım ilçe merkezine bağlı mahalle statüsüne getirilmiştir.

1920-1922 Yunan işgali sırasında diğer köyler yakılmış, Cumalıkızık ise bu yangından kurtulmuş ve günümüze kadar Osmanlı mimarisini taşımıştır. Cumalıkızık köyü doğal ve tarihi zenginliklerin yanında, sosyo-kültürel yapısı ve özgün ahşap evleri ile günümüze kadar gelmiş ve bozulmamış kültürel miras örneğidir. Köyde 57 tane sivil mimari özelliğine sahip yapı, 2 adet anıtsal yapı (cami ve hamam), 2 adet anıtsal çınar ağacı olmak üzere 61 tane tescilli eser bulunmaktadır (Ötüken vd. 1986; www.yildirim.bel.tr).

Cumalıkızık'ta 18. 19. ve 20. Yüzyıllarda kullanılan çeşitli eşyalar halk tarafından bağışlanarak 1992 yılında *Cumalıkızık Etnoğrafya Müzesi ve Sanat Evi* kurulmuştur. Müzede Osmanlı Padişahı Orhan Bey'in köye verdiği Berat, köyün kuruluşundan itibaren kullanılan tarım araçları, ev gereçleri, kültürel var-

lıklar, süs eşyaları, sosyal hayatta kullanılan objeler, elbiseler, ticaret eşyaları, el yazması eserler, mutfak araçları, ısıtma araçları, av malzemeleri, aydınlatma araçları, sosyal ve kültürel eşyalar sergilenmektedir. Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında bu tür müzeler önemlidir (Altuntaş 2003:178; Bulduk vd. 2004:106). Cumalıkızık Etnografya müzesinin kurulması kaybolmakta olan halk kültürü değerlerinin küreselleşme ile ortaya çıkan tek tipleşme karşısında yerel renk ve özelliklerin korunması kültür turizmi açısından oldukça önemlidir (Oğuz 2002:56). Ancak somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir olması sadece müzeyle değil, ilköğretimden itibaren öğretilmesiyle mümkündür (Ekici 2004b:64).

Önemli bir kültürel miras olan Cumalıkızık'ta çok sayıda film ve dizi çekimi yapılmıştır. *Uzakta Bir Köy Var, Yeniden Doğmak, Osmancık, Ateşten Günler ve Nasrettin Hoca* filmleri ile *Kınalı Kar* ve *Yeşeren Düşler* dizileri Cumalıkızık'ın tanıtımında oldukça etkili olmuştur.

Cumalıkızık'ta 1998 yılından bu yana her yıl haziran ayının son haftasında *Cumalıkızık Ahududu Şenliği* düzenlenmektedir. Bu şenlik 700 yıllık yaşayan kültürel mirasın korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını ve yörenin ulusal ve uluslar arası düzeyde tanıtımını sağlamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma 700 yıllık kültürel miras olan Cumalıkızık köyü sakinlerinin kültürel turizm, kültürel miras ve turizmi nasıl algıladıklarını ortaya koymaya yönelik tarama modeliyle yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemini Cumalıkızık köyü sakinlerinden 182 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak katılımcıların turizm, kültürel turizm ve kültürel mirasa ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen anket uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın alt problemlerinin çözümlenmesinde frekans (f), yüzde (%), aritmetik ortalama ($\overline{X}$) kullanılmış ayrıca t-testi ve Ki-Kare testleri uygulanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Cumalıkızık köyünde yaşayan ve araştırmaya katılan halkın cinsiyet, yaş grubu ve eğitim durumlarına ait özelliklerinin yüzde (%) ve frekans (f) değerlerinin dağılımı tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Cumalıkızık'ta Araştırmaya Katılanların Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Özellikleri

		f	%
Cinsiyet	Kadın	32	17,6
	Erkek	150	82,4
	Toplam	182	100,0
Yaş	24 ve altı	52	28,6
	25-44	78	42,9
	45-64	46	25,3
	65 ve üzeri	6	3,3
	Toplam	182	100,0
Eğitim Durumları	Okuryazar değil	3	1,6
	İlkokul	71	39,0
	Ortaokul	29	15,9
	Lise	44	24,2
	Yüksekokul ve üniversite	35	19,2
	Toplam	182	100,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan Cumalıkızık halkının yaklaşık beşte dördünü erkekler, beşte birini ise kadınlar meydana getirmektedir. Grubun yaklaşık yarısı 25-44 yaş grubundadır. Çok az bir bölümü (%3,3) 65 ve üzeri yaş grubunda yer alır. Araştırmaya katılanların%1,6'sı okuma yazma bilmemektedir. Katılımcıların %39'u ise ilkokul mezunudur. Araştırmaya katılanların %19,2'si yüksekokul ve üni-

versite mezunudur. Bu oranın Türkiye ortalamasından yüksek olmasının nedeni Cumalıkızık 'ın Bursa şehrine yakın olması ve Bursa'daki Uludağ üniversitesinden yararlanması ile ilgilidir.

Tablo 2. Cumalıkızık'ta Araştırmaya Katılanların Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Meslek Grupları	f	%
Emekli	24	13,2
İşçi	22	12,1
Memur	20	11,0
Esnaf	19	10,4
Öğrenci	43	23,6
Ev hanımı	22	12,1
Diğer	32	17,6
Toplam	182	100,0

Cumalıkızık köyü halkının meslek gruplarına göre dağlımı tablo 2'de verilmiştir. Buna göre ankete katılanların %23,6'sını öğrenciler oluşturmaktadır. Bir işyerinden emekli olan köylüler %13,2, işçi olanlar ve ev hanımları %12,1, memur olanlar %11'lik paya sahiptir. Köy halkının %17,6 sı ise diğer meslek gruplarını oluşturmaktadır.

Tablo 3. Cumalıkızık'ta Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyleri

Gelir Düzeyleri	F	%
500 TL'den az	97	53,3
501-1000 TL	60	33,0
1001-1500 TL	24	13,2
1501-2000 TL	1	0,5
Toplam	182	100,0

Cumalıkızık köyü halkının aylık ortalama gelir düzeylerine ilişkin dağılım incelendiğinde, araştırmaya katılanların yaklaşık yarısının (%53,3) 500 TL'den az aylık gelire sahip oldukları görülmektedir. Köylülerin üçte birinin aylık ortalama geliri 501-1000 TL arasında, %13,2'sinin aylık ortalama geliri 1001-1500 TL arasında iken %0,5'inin aylık ortalama geliri ise 1501-2000 TL arasındadır (Tablo 3). Tablodan da anlaşıldığı gibi yöre sakinlerinin turizm gelirlerinden yeterince yararlanamadığı görülmektedir.

Tablo 4. Cumalıkızık'a Turistlerin Gelmesinde Film ve Dizilerin Etkisinin Olup Olmama Durumu

Turistlerin Ziyaretinde Film ve Dizilerin Etkisi	f	%
Evet	104	57,1
Hayır	65	35,7
Fikrim yok	13	7,1
Toplam	182	100,0

Cumalıkızık köyüne turistlerin gelmesinde köyde çekilen dizi ve filmlerin etkisinin olup olmadığına ilişkin dağlım tablo 4'te verilmiştir. Buna göre köy halkının yaklaşık beşte üçü (%57,1) turistlerin gelmesinde köylerinde çekilen dizi ve filmlerin etkisinin bulunduğunu, %35,7'si dizi ve filmlerin turistlerin ziyaretinde etkili olmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %7,1'i ise bu konuda fikir beyan etmemiştir. Nitekim yörede *Uzakta Bir Köy Var, Yeniden Doğmak, Osmancık, Ateşten Günler* ve *Nasrettin Hoca* filmleri ile *Kınalı Kar* ve *Yeşeren Düşler* adlı dizi çekimleri gerçekleşmiştir.

Tablo 5. Cumalıkızık'ta Pansiyon ve Otel Yeterliliği.

Cumalıkızık'ta Pansiyon ve Otel Yeterli mi?	f	%
Evet	118	64,8
Hayır	64	35,2
Toplam	182	100,0

Cumalıkızık köyünde turistlerin konaklamaları için pansiyon ve otel olup olmadığına ilişkin dağılım incelendiğinde, araştırmaya katılanların yaklaşık üçte ikisi (%64,8) köylerinde turistlerin

konaklayabilecekleri otel ve pansiyonun yeterli olduğu, üçte birlik kısmı (%35,2) ise köylerinde turistlerin konaklayabilecekleri otel ve pansiyonun yeterli olmadığını belirtmiştir (Tablo 5). Günümüzde Cumalıkızık köyünü ziyaret amacıyla gelen turistlerin konaklayabileceği iki adet pansiyon ve iki adet de butik otel bulunmaktadır. Ancak bu tesisler her yıl artan turistlerin konaklama ihtiyacını karşılamaktan uzaktır.

Tablo 6. Cumalıkızık Halkının Evlerinin Bir Bölümünü Turistlere Kiralaması.

Evinizin Bir Bölümünü Turistlere Kiralar mısınız?	**f**	**%**
Evet	41	22,5
Hayır	106	58,2
Kararsızım	35	19,2
Toplam	182	100,0

Tablo 6'da Katılımcıların evlerinin bir bölümünü turistlere kiralayıp kiralamama durumlarına ilişkin dağılımları incelendiğinde, araştırmaya katılan köy halkının yaklaşık beşte üçü (%58,2) evlerinin bir bölümünü turistlere kiralamayı düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bunda geleneksel Türk aile yapısının etkili olduğu söylenebilir. Katılımcıların yaklaşık beşte biri (%22,5) ise evlerinin bir bölümünü turistlere kiralayabileceklerini belirtmiştir. Bu bulgu Gürer (2003)'in araştırmasının sonucu ile örtüşmektedir. Köy halkının beşte biri (%19,2) de evlerinin bir bölümünü turistlere kiralama konusunda kararsız olduklarını belirtmiştir. Evlerinin bir bölümünü turistlere kiralayanların elde ettikleri gelirler arttıkça köydeki evlerin pansiyon olarak işletilmesi de artacaktır.

Tablo 7. Cumalıkızık'ta Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre "Yöre insanında turizm değerlerini koruma bilinci gelişmiştir." Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Yaş Grubu		**Hiç Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Tamamen Katılıyorum**	**Toplam**
24 ve altı	(f)	1	10	8	27	6	52
	%	1,9%	19,2%	15,4%	51,9%	11,5%	100,0%
25-44	(f)	11	18	7	25	17	78
	%	14,1%	23,1%	9,0%	32,1%	21,8%	100,0%
45-64	(f)	1	27	4	12	2	46
	%	2,2%	58,7%	8,7%	26,1%	4,3%	100,0%
65 ve üzeri	(f)	0	1	1	4	0	6
	%	,0%	16,7%	16,7%	66,7%	,0%	100,0%
Toplam	(f)	13	56	20	68	25	182
	%	7,1%	30,8%	11,0%	37,4%	13,7%	100,0%

Tablo 7'de Cumalıkızık halkının "Yöre insanında turizm değerlerini koruma bilinci gelişmiştir" sorusuna verdikleri cevaplar yaş gruplarına göre karşılaştırılmıştır. Buna göre 24 yaş ve altındakilerin %51,9'u "yöre insanında turizm değerlerini koruma bilinci gelişmiştir" fikrine katıldıklarını belirtmiştir. Bu grubun %19,2'si ise bu konuya katılmadıklarını belirtmiştir. 65 ve üzeri yaş grubunun üçte ikisinin (%66,7) "yöre insanında turizm değerlerini koruma bilinci gelişmiştir" yargısına katıldığı görülmektedir. Yaşlı nüfusun %16,7'si bu fikre katılmazken, %16,7'si de bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. "Yöre insanında turizm değerlerini koruma bilinci gelişmiştir" fikrine 25-44 yaş grubunda yer alan köylülerin %32,1'i katıldığını belirtmiştir. Bu yaş grubunun %23,1'i bu konuya katılmazken, %21,8'lik bölümü bu fikre hiç katılmadığını belirtmiştir. Aynı soruya 45-64 yaş grubunda bulunan nüfusun %58,7'si katılmadığını, %26,1'inin ise katıldığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında tüm yaş grubundaki halkın üçte

biri bu fikre katılmazken, %37,4'ü bu düşünceye katıldığı ve %13,7'si de tamamen katıldığı yönünde düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılardan 45 yaş ve altında olanlar yöre halkında turizm değerlerini koruma bilincinin bulunduğunu, 45 yaşının üzerindekilerin ise bu konuda olumsuz düşünceye sahip oldukları görülür. Bu durum 45 yaş altı kişilerin turizm sektöründen sosyal ve ekonomik olarak daha fazla yararlanmalarıyla ilgilidir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Cumalıkızık köyünün turizm açısından tanınmasında ve yerli yabancı turistlerin ziyaretlerinin artmasında yörede çekilen sinema filmi ve televizyon dizilerinin rolü fazla olmuştur. Araştırmaya katılanların üçte ikisi yörede turizmin gelişmesinde köyde çekilen film ve dizilerin etkinin olduğunu düşünmektedir.

700 yıllık yaşayan kültürel miras olan Cumalıkızık köyü, bütün yönleriyle korunmalı ve gelecek nesillere bu miras aktarılmalıdır. Araştırmaya katılanların yarısı "yöre insanında turizm değerlerini koruma bilinci gelişmiştir" yargısına olumlu cevap vermiştir.

Araştırmaya katılan yöre sakini kadınların turizm, kültürel turizm ve kültürel miras ile ilgili düşüncelerinin erkeklere göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Cumalıkızık köyünde yaşayan ve araştırmaya katılanlardan köydeki otel ve pansiyon sayısının yetersiz olduğunu düşünenlerin; turizm, kültürel turizm ve kültürel miras ile ilgili düşüncelerinin diğerlerine göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların yaklaşık dörtte üçü yöre insanının turizmden ekonomik olarak yeterince yararlanamadığını düşünmektedir.

Türkiye sahip olduğu doğal ve kültürel turizm değerlerini ortaya koyarak dünyaya yeterince tanıtmalıdır. Böylece dünya turizm gelirlerinden arzu edilen payı alması ülkemiz ekonomik dengesi, işsizlik ve dünya ile kültürel etkileşim için oldukça önemlidir (Yüksel 2004). Bu bağlamda Türkiye turizminin gelişmesi Cumalıkızık yöresinin daha iyi tanıtılması için aşağıda bazı öneriler verilmiştir.

Cumalıkızık'taki binaların dokularında eskimeler bulunmakta ve kış mevsimindeki iklim koşullarından olumsuz etkilenmektedir (Akıncıtürk 2002:201; Gürer 2003:73; Perker ve Akıncıtürk 2006:48). Köydeki evlerin problemlerinden biri *yangın tehlikesi*dir. Evler; birbirine çok yakın ve çatılar, kapılar, pencereler, dolaplar ve eşyaların çoğu ahşap yapılıdır. Köy halkı yangın güvenliği hakkında, son derece bilinçsiz, deneyimsiz ve tedbirsizdir. Bu konu acilen çözüme kavuşturulması için tüm tedbirler alınmalı ve halk bu konuda ciddi bir eğitimden geçirilmelidir (Akıncıtürk 2002:203). Yine yöredeki tehlikelerden diğeri *deprem*dir. Yöre Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunmaktadır. Olası büyük bir depremde köydeki tarihi evler ciddi zarar görebilir. Bu durumda can kaybının ve tarihi dokuya zararın en aza indirilebilmesi için, belediye, valilik, mimarlar odası, yöre halkı ve mühendislik-mimarlık fakültesi işbirliğiyle evler depreme dayanıklı hale getirilmelidir.

Cumalıkızık köyünün tanıtımı, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması ile ilgili köyde kongre, sempozyum, çalıştay, panel gibi bilimsel aktiviteler; üniversite, köy muhtarlığı, köy derneği, sivil toplum kuruluşları, Belediye, Valilik ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın işbirliği ile düzenlenmeli ve katılım uluslararası boyutta olmalıdır.

Araştırmaya katılanların %73'ü yöre insanının turizmden ekonomik olarak yeterince yararlanamadığını be-

lirtmektedir. Bu durumun çözülmesi için Cumalıkızık'ta yaşayanların turizm faaliyetlerinin her aşamasında (planlama, tanıtım, uygulama, pazarlama vb) aktif olarak yer almaları gerekmektedir. Aynı zamanda köyde valilik, belediye ve Kültür ve Turizm Bakanlığı köylülere destek vererek turizmin ekonomik katkılarından yöre sakinlerinin yüksek oranda yararlanmalarını sağlamalıdır. Bu bağlamda köyde evlerini pansiyon olarak düzenlemek isteyenlere faizsiz kredi sağlanabilir. Söz konusu kurumlar sahipsiz eski evleri örnek pansiyon ve konak olarak hizmete açarak yöre sakinlerine iş yaratabilir.

Cumalıkızık'ın korunması ve genç nesillere aktarılması projelerine UNESCO, Valilik, Belediye ve Kültür ve Turizm Bakanlığı destek vermektedir. Yörenin tüm açılardan korunabilmesi bütün özelliklerinin araştırılmasıyla mümkündür. Bu araştırmalarda yukarıda belirtilen kurumlar ile üniversite (turizmci, coğrafyacı, tarihçi, halk bilimci, edebiyatçı, sosyolog, ekonomist, şehir ve bölge planlamacısı, jeolog, antropolog vb), sivil toplum kuruluşları ve yöre halkı ortaklaşa çalışmalıdır.

Turizmden faydalanırken yöreye özgü folklor ürünlerinin doğal ortamının tahrip edilmemesi gerekir. Aksi takdirde ticari amaçlar geleneksel değerlere büyük zarar verebilir.

KAYNAKÇA

Akıncıtürk, Nilüfer. "700 Yıllık Cumalıkızık Köyü Yapısal Sorunlarının Fiziksel Boyutu". *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi* 7 (1): 197-210.

Alaeddinoğlu, Faruk. "Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli". *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi* 5(1):1-15.

Aliağaoğlu, Alpaslan. "Sosyo-kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler". *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi* 2 (2): 50-64.

Altuntaş, Yener, 2003, "Kültürün Korunması ve Turizm Sektörü İçin Müzeciliğin Önemi". *Türkiye'de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı (Editörler:M.Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan),* Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, 177-179.

Arı, Yılmaz. "Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı". *Doğu Coğrafya Dergisi* 13 (1): 311-340.

Arıkan, Metin. "Küreselleşme ve Millî Kimlik Açısından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması". *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 2 (Kış 2008): 1-8.

Avcıkurt, Cevdet. *Turizm Sosyolojisi; Turist-Yerel Halk Etkileşimi*. Ankara: Detay Yayınları, 2007.

Bektas, Cengiz. *Koruma ve Onarım, Gözden Geçirilip Genişletilmiş Yeni Basım*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2001.

Bulduk, Sıdıka, Nilgün Sevinç ve Yasemin Demircioğlu, 2004, "Bursa İli Cumalıkızık Köyü Mutfak Kültürü Üzerine Bir Araştırma", *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı (Editörler:M.Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan)*, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, 104-107.

Bursa Yerel Gündem 21. "Cumalıkızık Koruma – Yaşatma 98 projesi. Projenin Hedefleri Sorunları Olanakları". *Aylık Kent Kültürü ve Düşün Dergisi* 1999:106-116.

Clare, A. Gunn ve Turgut Var. *Tourism Planning Basics, Concepts, Cases*. Londra ve New York: Taylor ve Francis Group, 2002.

Çetin, Turhan. "Beypazarı'nda Turist-yerli Halk Etkileşimi ve Turizmin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri". *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 1 (Yaz 2009): 15-32.

Çobanoğlu, Özkul. "Halkbilimi Açisindan Gelenek, Turizm ve Icad Edilmis Gelenek Baglaminda Ayvalik Seytan Sofrasi ". *Millî Folklor 43* (Güz 1999):7-12.

Demiray, Uğur. "Kültürel İletişim Bağlamında Turizm Madalyonun Öteki Yüzü". *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi* (13-14): 43-48.

Doğan, Hasan Zafer. *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*. Ankara:Detay Yayıncılık, 2004.

Doğanay, Hayati. "Turistik Önem Bakımından Erzurum'un Tarihi Eserleri". Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (Coğrafya Makaleleri) Yayınları,* 1989.

_____. *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2001.

Doğaner, Suna. *Türkiye Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2001.

_____, 2003,"Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması". *Coğrafi Çevre ve Koruma ve Turizm Sempozyumu (16-18 Nisan 2003) Bildiriler Kitabı*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1-8.

Ekici, Metin. "Bir Sempozyumun Ardından: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi". *Millî Folklor* 61 (Bahar 2004a): 5-13.

Ekici, Metin,2004b, "Somut Olmayan Kültürel Miras Neden ve Nasıl Korunmalı ve Nasıl Müzelenmeli: Sorunlar, Çözümler ve Ülkelerden Örnekler", *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı (Editörler:M.Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan)*, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, 57-66.

Emekli, Gözde. "Bergama ve Selçuk'un İzmir'in Kültürel Turizmindeki Yeri". *Ege Coğrafya Dergisi* 12: 39-50.

_____. “Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm”. *Ege Coğrafya Dergisi* 15: 51-59.

Gürer, Nilüfer. “Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2003.

Gürpınar, Ergün. “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Üzerine”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 23-24 (Ekim 2000- Mart 2001).

http://www.yildirim.bel.tr (Erişim tarihi: 08/03/2010)

Johnson, Nuala. “Where Geography and History Meet: Heritage Toursim and the Big House in Ireland”. *Annals of Association of American Geographers* 86 (3): 551-566.

Kızılırmak, İsmail ve Hüseyin Kurtuldu. “Kültürel Turizmin Önemi ve Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (1): 100-120.

Kolaç, Emine. “Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi”. *Milli Folklor* 82 (Yaz 2009): 19-31.

Kozak, Nazmi. *Turizm Pazarlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2006a.

Kozak, Nazmi ve diğer. *Genel Turizm (İlkeler-Kavramlar).* Ankara: Detay Yayıncılık, 2006b.

Köse, Abdullah ve Yılmaz Arı, 2005, “İnsan Çevre Etkileşimini Yorumlamada Yeni Bir Alternatif: Kültürel Coğrafya”. *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005, (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına), Bildiri Kitabı (Ed. Sedat Avcı ve Hüseyin Turoğlu),* İstanbul :İstanbul Üniversitesi Yayınları, 51-59.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. “Dünya Miras Listesinde Türkiye. Dünya Miras Listesinde Yer Alan Doğal ve Kültürel Varlıklarımız” (www.turizm.gov.tr, *erişim tarihi:29.03.2010).*

McKercher, Bob ve Hilary du Cros. *Cultural Tourism The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York: The Haworth Hospitality Press, 2002.

Oban, Ç. Raziye, 2008, “Korumada Yasal Gelişim ve Doğal Miras Alanlarının Miras Turizmindeki Önemi”, *İTÜ ve Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi (23-27 Nisan 2008, Belek, Antalya) Bildiri Kitabı*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 601-613.

Oğuz, Öcal. *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002.

Oğuz, Öcal., Yeliz Özay ve Pulat Tacar. “UNESCO (17 Ekim 2003) Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”. (Çev. M. Öcal Oğuz, Yeliz Özay ve Pulat Tacar) *Milli Folklor* 65 (Bahar 2005): 163-171.

____ . “UNESCO, Kültür ve Türkiye”. *Milli Folklor* 73 (Bahar 2007): 6-12.

____ . *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009a.

____ . “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği”. *Milli Folklor* 82 (Yaz 2009b): 6-12.

Olalı, Hasan. *Turizm*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1981.

Öter, Zafer. “Türk El Sanatlarının Kültür turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Milli Folklor* 86 (Kış 2010): 174-185.

Ötüken, Yıldız ve diğer. *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler-IV*. Ankara:Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1986.

Özdemir, Nebi. “Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri İle Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi”. *Milli Folklor* 84 (Kış 2009): 73-86.

Özgüç, Nazmiye. *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2003.

Perker, Z. Sevgen ve Nilüfer Akıncıtürk. “Cumalıkızık'ta Ahşap Yapı Elemanı Bozulmaları”. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi* 11 (2):43-51.

Richards, Greg. T*he Development of Cultural Tourism in Europe*. *Cultural Attractions and European Tourism*. İngiltere:CAB International Publishing, Wallingford Oxon, 2001.

Rogers, Susan. “Which Heritage? Nature, Culture, and Identity in French Rural Tourism”. *French Historical Studies* 25 (3): 63- 162.

Soykan, Füsun. “Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünlesen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm”. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi* 10 (Mart-Haziran): 67-75.

_____. “Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi”. *Ege Coğrafya Dergisi* (12): 1–11.

Şahin, Halil İbrahim. “Dalyan ve Köyceğiz Çevresinde Gelenek, Turizm ve Folklorizm”. *Milli Folklor* 82 (Yaz 2009):50-58.

Takano, Akiko. “Türkiye'de Turizm ve Kültür, Beypazarı'nda Turizm Gelişme Sürecinde Yerli Halk İle Turist Yabancılar Arasındaki Etkileşim Üzerine Etnolojik Bir İnceleme”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008.

Timothy, Dallen ve Stephen Boyd. *Heritage Tourism. (First edition)*. Harlow: Pearson Education Limited, 2003.

Tok, Celal. “Kültür Turizmi”. *Standard Ekonomik ve Teknik Dergisi* 44 (6): 42-43.

UNESCO. 1972. “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi”. *14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazete.*

UNESCO. “Tourism, Culture and Development In West Africa” 2004. <www.unesdoc.unesco.org> (26.12.2009).

UNESCO. *Türkiyenin Dünya Miras Alanları (Koruma ve Yönetimde Güncel Durum)*. Ankara: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu, 2009.

Uslu, A. ve T. Kiper. “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı”. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* 3 (3): 305-314.

Uygur, Selma Meydan ve Eda Baykan. “Kültürel Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri”. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2:30-49.

Yale, Pat. *From Tourist attractions to Heritage Tourism*, Huntingdon: ELM Yayınları, 1991.

Yıldırım Belediyesi. *3. Bin Yılda yaşayan Osmanlı Köyü-Cumalıkızık*. Bursa İl Özel İdaresi, Yıldırım Belediyesi, Mimarlar Odası Bursa Şubesi Proje Metni, Bursa, 2009.

Yüksel, Füsun. “Turizmde Planlama ve Uygulama: Başarısızlık Nedenleri ve Öneriler”. *Turizm: İlkeler ve Yönetim (Editörler: Atilla Yüksel, Murat Hançer)*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2004.